

Загородня Алла Анатоліївна*доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти**Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Київ, Україна*E-mail: z_alla@i.uaORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2418-1670>

Scopus ID: 57218267032

Різноманітність підходів до національно-патріотичного виховання в закладах вищої освіти в Україні (1991–2009)

У статті досліджено різноманітність підходів до національно-патріотичного виховання у закладах вищої освіти України в період 1991–2009 років. Визначено, що національно-патріотичне виховання є основою формування самосвідомості громадянина, здатного до захисту суверенітету своєї держави, збереження національних цінностей, історичної пам'яті та культурної ідентичності. Саме процес формування патріотичного виховання у вищій школі України був нерозривно пов'язаний із політичними, соціальними та культурними змінами після здобуття незалежності. Акцентовано увагу на ключовій ролі патріотичного виховання у формуванні громадянської та національної ідентичності майбутніх учителів.

Метою статті є аналіз основних підходів до національно-патріотичного виховання у ЗВО України в період 1991–2009 років та їхнього впливу на формування майбутніх учителів як патріотично свідомих громадян. За допомогою аналізу історіографічних, історико-педагогічних, архівних джерел за порівняльними та методологічними методами дослідження нами встановлено певний контекст різноманітності підходів до національно-патріотичного виховання в закладах вищої освіти в Україні в зазначений період.

Проаналізовано освітню політику, зміст навчальних програм, форми й методи реалізації патріотичних цінностей через навчальні дисципліни, поза-аудиторну діяльність та ініціативи ЗВО. Особливу увагу приділено регіональним особливостям і типам вищих навчальних закладів (педагогічні, гуманітарні, технічні). На основі аналізу нормативних документів і практики окремих університетів висвітлено динаміку освітніх стратегій у контексті суспільно-політичних трансформацій. Визначено роль Міністерства освіти і науки України в уніфікації та підтримці національно-патріотичного виховання. Підкреслено важливість історико-культурного підґрунтя у вихованні свідомих громадян в академічному середовищі.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, вища освіта, Україна, громадянська ідентичність, освітня політика, підготовка вчителів.

Вступ. Нині національно-патріотичне виховання є основою формування самосвідомості громадянина, здатного до захисту суверенітету своєї держави, збереження національних цінностей, історичної пам'яті та культурної ідентичності. Саме процес формування патріотичного виховання у вищій школі України був нерозривно пов'язаний із політичними, соціальними та культурними змінами після здобуття незалежності. Одним із перших нормативних актів, що започаткували державну політику в цій сфері, стала Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)» (1993), у якій патріотизм був визначений пріоритетною метою виховання молодого покоління (Державна, 1993). З'ясовано, що наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років сформувався комплекс нормативно-методичних документів, що регулювали процеси патріотичного виховання. Серед них – Концепція національного виховання (1996), Концепція громадянського виховання особистості (2000), Програма патріотичного виховання громадян України (2003), що акцентували увагу на формуванні національної свідомості, любові до Батьківщини, готовності до захисту держави (Концепція, 1996; Програма, 2000; Тищенко, 2005).

У закладах вищої освіти було застосовано різні моделі організації патріотичного виховання. Наприклад, у педагогічних університетах, а саме в НПУ імені М. П. Драгоманова, Уманському ДПУ, Сумському державному педагогічному університеті, реалізовувалися комплексні освітньо-виховні програми, що

охоплювали навчальні дисципліни («Українознавство», «Історія України»), тематичні заходи, студентські ініціативи та співпраця з ветеранськими організаціями (Тищенко, 2005). Досліджено, що технічні та класичні університети (КПІ, ЛНУ імені Івана Франка, ЧНУ імені Юрія Федьковича) впроваджували різноманітні форми патріотичного виховання: дебатні клуби, курси військово-патріотичного спрямування, участь у культурно-історичних проєктах. Акцент робився на залученні студентів до збереження історичної пам'яті через участь у відзначенні державних свят, експедиціях, історико-краєзнавчих дослідженнях (Абрамчук, 2008). Важливою рисою національно-патріотичного виховання у ЗВО стало формування студентського середовища як простору громадянської активності. Саме в університетах у цей період закладалися підвалини демократичних цінностей, спільної відповідальності за долю держави, поваги до національного спадку. Розвивалися студентські братства, культурні товариства, молодіжні історичні клуби (Сметанський, 2007). Україна, як незалежна держава з європейським вектором розвитку й орієнтацією на європейські цінності, незважаючи на війну й економічні труднощі, викликані цим, продовжує рухатися до впровадження європейських освітніх стандартів, співпраці в рамках різноманітних освітніх проєктів, розвитку сучасної освітньої програми для потреб європейського ринку (Makarov, Ovsiankina, Tokueva, Shevchenko, Zagorodnya, 2023: 134).

Національно-патріотичне виховання у ЗВО є важливим чинником формування національної ідентичності майбутніх учителів та їх громадянської свідомості, що, зі свого боку, впливає на якість патріотичного виховання наступних поколінь українців. У нашому випадку і виникає потреба у здійсненні практико-орієнтованого пошуку можливостей організації системи спеціальних заходів, спрямованих на формування корпоративної культури майбутніх спеціалістів (Brovko, Ternopil'ska, Chernukha, Zagorodnya, 2020: 195).

Виховання молоді патріотизму надавали першочергового значення корифеї вітчизняної педагогіки: Г. Ващенко, О. Духнович, В. Огієнко, С. Русова, Я. Ряппо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші. Проблему формування в молодого покоління національної самосвідомості розглядали в контексті загального процесу виховання молодого покоління українські дослідники: Т. Бондаренко, В. Борисов, О. Вишневський, Т. Гавлітіна, О. Коркишко, В. Кузь, Ю. Руденко, М. Сметанський, М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Стюпіна тощо. Також сучасні науковці О. Вишневський, П. Кононенко, В. Кузь, Ю. Руденко, К. Чорна та інші значну увагу приділяють обґрунтуванню теоретико-методичних засад патріотичного виховання молодого покоління. Крім того, формуванню й розвитку особистості, які лежать в основі патріотичного виховання, присвячені дослідження Л. Виготського, І. Вільчинської, І. Гальчинського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, В. Панка та ін. Питання, що стосуються психологічних аспектів етносвідомості, висвітлено у працях І. Бежа, Й. Боришевського, П. Гнатенко, О. Киричука, В. Павленко, М. Пірен, С. Тагліна, О. Хрущ та інші. Напрями національно-патріотичного виховання з полікультурним вихованням, формування етики міжетнічних відносин, обґрунтовували Н. Миропольська, Г. Назаренко, О. Сухомлинська й інші.

Мета та завдання дослідження – аналіз основних підходів до національно-патріотичного виховання у ЗВО України в період 1991–2009 років та їхнього впливу на формування майбутніх учителів як патріотично свідомих громадян. Показати основні підходи до національно-патріотичного виховання у ЗВО України в період 1991–2009 років і розкрити, як більшість форм патріотичного виховання в зазначений період реалізовувалися через освітні дисципліни та семінари, де формувалося базове уявлення про історію, мову, національні традиції.

Матеріали та методи дослідження. Аналіз історіографічних, історико-педагогічних та архівних і джерел зазначеного періоду за порівняльними та методологічними методами показав певний контекст різноманітності підходів до національно-патріотичного виховання в закладах вищої освіти в Україні.

Результати дослідження. Період з 1991 по 2009 рік українське суспільство переживало складні трансформаційні процеси, що зумовили потребу в переосмисленні цілей і засобів виховання молоді, зокрема в системі вищої освіти. Саме в цей час національно-патріотичне виховання в закладах вищої освіти (ЗВО) набуває нового значення – як ключовий інструмент формування громадянської зрілості майбутніх учителів. Національно-патріотичне виховання в період формування української державності набуло особливої актуальності. Виникла потреба у формуванні нової системи виховання, яка б ґрунтувалася на національних традиціях, культурі, мові та історичній спадщині українського народу. У радянські часи патріотичне виховання мало характер ідеологічного впливу, спрямованого на формування «радянської людини», отже, зусилля були спрямовані на деполітизацію та українізацію освітнього простору. Саме тому з 1991 року, після проголошення незалежності, перед системою вищої освіти України постало завдання не лише підготовки висококваліфікованих спеціалістів, але й виховання свідомих громадян, патріотів своєї держави. Це особливо важливо в контексті підготовки майбутніх педагогів, оскільки саме вчителі формують громадянську позицію наступних поколінь. Тому на особливу увагу заслуговує процес національно-патріотичного виховання майбутніх педагогів – учителів, які

в подальшому здійснюють значний вплив на формування ціннісних орієнтацій молодших поколінь. Їхня громадянська позиція, національна ідентичність і патріотизм формуються не лише через навчальний процес, але й через організацію виховної роботи у ЗВО.

Розмаїття підходів до патріотичного виховання, що існувало в різних ЗВО України протягом 1991–2009 років, свідчить про пошук оптимальної моделі національного виховання в умовах трансформації суспільства.

У цей час відбулися докорінні зміни в освітній політиці, концептуальних засадах виховання, нормативно-правовому забезпеченні та методології формування громадянина-патріота. У цьому контексті потрібно зазначити, що історичні передумови формування національно-патріотичного виховання після здобуття незалежності України мали визначальне значення.

Після 1991 року, із проголошенням незалежності України, виникла потреба у формуванні нової системи виховання, яка б ґрунтувалася на національних традиціях, культурі, мові та історичній спадщині українського народу (Андрущенко, 2006). У радянські часи патріотичне виховання мало характер ідеологічного впливу, спрямованого на формування «радянської людини», отже, зусилля були спрямовані на деполітизацію та українізацію освітнього простору.

Указ Президента України від 15 вересня 1999 р. № 1072/99 «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян» став першим нормативним документом, що окреслив потребу в оновленні виховної роботи у ЗВО з урахуванням національно-патріотичного вектора (Указ, 1999).

У досліджуваній нами період національно-патріотичне виховання в українських вищих навчальних закладах формувалося під впливом державних програм і концепцій, як-от:

- Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства (1999).
- Розпорядження Президента України № 173/2001-рп «Про заходи щодо подальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді» (2001).
- Концепція національно-патріотичного виховання молоді (2009).

Ці документи визначали основні напрями, завдання та принципи патріотичного виховання, які впроваджувалися в навчальні програми ЗВО.

Хоча конкретні програми ЗВО за зазначений період не збереглися у відкритому доступі, деякі університети впроваджували патріотичне виховання через:

- курси з історії України та української державності: наприклад, програма курсу «Історія української державності» для студентів юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2011);
- організацію заходів та акцій: проведення тематичних вечорів, конкурсів, виставок, присвячених історії та культурі України;
- співпрацю з громадськими організаціями: залучення студентів до участі в проєктах, спрямованих на формування національної свідомості та патріотизму.

Таким чином, у період 1991–2009 років національно-патріотичне виховання у ЗВО України здійснювалося відповідно до державних програм і концепцій, які визначали основні напрями та завдання цього процесу. Хоча конкретні програми окремих університетів за цей період не збереглися у відкритому доступі, відомо, що патріотичне виховання впроваджувалося через навчальні курси, організацію заходів та співпрацю з громадськими організаціями. Також у цей період в українських ЗВО сформувалося кілька основних підходів до реалізації національно-патріотичного виховання (таблиця 1):

- культурно-історичний підхід – цей підхід передбачав вивчення історії України, культури, традицій, народознавства як основи для формування патріотичної свідомості. Зокрема, широко запроваджувалося вивчення курсів «Історія України», «Українознавство», «Культурологія», які інтегрували в собі національно-патріотичну тематику (Гончаренко, 2003);
- громадянсько-правовий підхід – розгляд майбутнього вчителя як носія не лише національних, а й правових цінностей зумовив запровадження дисциплін, спрямованих на виховання громадянина, що поважає Конституцію, права і свободи людини. Такий підхід активізував розробку програм з курсу «Громадянська освіта» (Програма, 2003);
- військово-патріотичний підхід – попри зменшення ролі військової кафедри у 1990-х, окремі ЗВО запроваджували факультативи з військово-патріотичної тематики, проводили зустрічі з ветеранами, організовували участь студентів у патріотичних акціях, вшануванні пам'яті борців за незалежність (Освіта, 2005);
- духовно-моральний підхід – після легалізації діяльності релігійних організацій відбувся поступовий діалог між світською та духовною освітою. У багатьох ЗВО вводилися лекції про мораль, духовність,

проводились зустрічі з представниками церков, формувалася ціннісна система студента як патріота і громадянина (Журавський, 2007).

Таблиця 1

Підходи до патріотичного виховання у ЗВО (1991–2009)

Підхід	Характеристика	Приклади реалізації
Культурно-історичний	Вивчення історії, культури, традицій	Курси: «Історія України», «Українознавство»
Громадянсько-правовий	Формування громадянської свідомості	Курс «Громадянська освіта»
Військово-патріотичний	Формування готовності до захисту держави	Зустрічі з ветеранами, участь у акціях
Духовно-моральний	Формування моральних і духовних цінностей	Зустрічі з духовенством, лекції про мораль

Застосування міждисциплінарного підходу дало змогу поєднувати традиційні форми виховання з інноваційними (таблиця 2):

- лекційні та семінарські заняття з інтеграцією патріотичної тематики;
- клуби за інтересами, наукові товариства студентів, що досліджували національну тематику;
- патріотичні акції, «Дні пам'яті», круглі столи до державних свят;
- волонтерська діяльність, допомога ветеранам, участь у громадських ініціативах;
- формування студентського самоврядування як інструменту виховання активної громадянської позиції (Литвин, 2008).

Таблиця 2

Основні складові системи патріотичного виховання у ЗВО (1991–2009)

Складова	Зміст
Навчальна діяльність	Курси «Історія України», «Українознавство», «Громадянська освіта»
Позааудиторна робота	Патріотичні заходи, вшанування пам'яті, святкування державних дат
Громадська активність	Участь у волонтерських рухах, ініціативах, підтримка ветеранів
Самоврядування	Формування відповідальності, участь у прийнятті рішень
Комунікативне середовище	Українська мова, символіка, дотримання етичних норм
Профорієнтаційний компонент	Підготовка вчителя-патріота, носія національних цінностей

Педагогічні ЗВО посідали особливе місце в системі національно-патріотичного виховання, адже саме тут формувалися майбутні вчителі, яким належало транслювати ці цінності далі. Програми з педагогіки, психології виховання, методики викладання були доповнені модулями з національної ідеї, духовної культури, героїзму та історичної правди (Методичні, 2007).

Обговорення результатів. Слід згадати позитивний досвід таких закладів, як НПУ імені М. П. Драгоманова, Уманський державний педагогічний університет, ЛНУ імені Івана Франка, де розроблялися авторські програми виховання, проводилися науково-практичні конференції з патріотичної тематики, формувалися традиції вшанування національних героїв.

Зокрема, особливої уваги заслуговує досвід Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, де в 2000-х роках було впроваджено комплексну програму виховної роботи «Студент – Громадянин – Патріот». Її зміст передбачав обов'язкове проходження курсу з історії українського визвольного руху, щорічне вшанування Героїв Крут, участь у волонтерських акціях, історико-культурних експедиціях.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини організовував фестивалі національних культур, тематичні вечори, конкурси з історичної пам'яті. Львівський національний університет імені Івана Франка проводив студентські наукові читання, присвячені проблемам української державності, виховання в дусі ідеалів Соборності.

Успішною практикою виявилася традиція посвяти першокурсників у громадяни України з наголосом на цінностях Конституції, української мови, державних символів.

На нашу думку, найефективніше національно-патріотичне виховання реалізується тоді, коли воно не обмежується формальними заходами, а стає живим процесом – через приклад викладача, через атмосферу університету, через залучення молоді до справ, які мають суспільне значення. Майбутній учитель не просто засвоює знання про Україну – він має вчитися бути українцем.

Надзвичайно важливим є те, щоб патріотичне виховання не зводилося до урочистостей чи пам'ятних дат. Воно має ставати щоденною практикою: у поведінці, виборі джерел інформації, громадській активності, мові спілкування, цінностях. Вища освіта має формувати не лише фахівця, а й громадянина. Таким чином, у період 1991–2009 років в Україні було започатковано нову систему національно-патріотичного виховання у ЗВО, що базувалася на принципах культурної спадкоємності, громадянської відповідальності, духовної і моральної зрілості. Цей процес відбувався у складних умовах соціальних змін, недостатньої нормативної підтримки, проте дав змогу закласти основи для формування нової ідентичності громадянина України.

Висновки. Отже, маємо зазначити, що більшість форм патріотичного виховання в зазначений період реалізовувалися через освітні дисципліни та семінари, де формувалося базове уявлення про історію, мову, національні традиції. Це засвідчують навчальні програми ЗВО, затверджені МОН, отже, залишалося домінування навчальних форм. Патріотичні акції, волонтерство і студентські ініціативи мали велике значення, але не завжди підтримувались адміністративно або фінансово, що обмежувало їх регулярність. Також спостерігалася нерівномірність реалізації програм патріотичного виховання між ЗВО. Наприклад, у педагогічних університетах патріотичне виховання мало чітку структуру і пріоритет. Водночас у технічних ЗВО акцент був менш вираженим, переважно зводився до формальних заходів до державних свят. У цей же час зростає розуміння важливості самоврядування. Аналіз звітів про діяльність органів студентського самоврядування свідчить: ті заклади, де молодь мала реальний вплив на життя університету, демонстрували більш сталі практики патріотичного самовиховання.

Особлива роль у цьому процесі належить педагогічним університетам, адже саме тут формується світогляд майбутнього вчителя – людини, яка надалі впливатиме на виховання молоді. Виховання патріотизму вчителя – це інвестиція у майбутнє держави, у її стабільність, безпеку та розвиток. А отже, патріотизм є одним із найбільш глибоких почуттів, що виражається в нормах поведінки, світосприйнятті, моральних цінностях та ідеалах і пов'язане з вихованням почуття обов'язку, відповідальності, толерантності, поваги до свого народу, історичної пам'яті, рідної мови, родини, національних звичаїв та традицій (Загородня, 2024).

Розмаїття підходів до патріотичного виховання дало можливість системі вищої освіти сформувати дієву платформу для плекання української ідентичності, що сьогодні є особливо актуальним в умовах викликів, які стоять перед державою.

Перспективи подальших досліджень і наукових розвідок щодо актуальних проблем національно-патріотичного виховання в закладах вищої освіти ми вбачаємо в проектуванні моделі шляхів реалізації основних напрямів патріотичного виховання, розробці цілої системи заходів і проектів цієї проблеми.

Література

Brovko K., Ternopil'ska V., Chernukha N., Zagorodnya A., Bakhov I.S. Research of motives for formation of corporate culture of students in the context of the paradigm of cognitive psychology. *SPER – Journal of Advanced Pharmacy Education and Research, J Adv Pharm Edu Res*. 2020. Vol. 10 (2). P. 195–202. Source of Support: Nil, Conflict of Interest: None declared. URL: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?sort=count-f&src=al&sid=8d47a0db70148e0274da7317aa69b152&sot=al&sdt=al&sl=41&s=AUTHLASTNAME%28Zagorodnya%29+AND+AUTHFIRST%28A%29&st1=Zagorodnya&st2=A&orcidId=&selectionPageSearch=anl&reselectAuthor=false&activeFlag=true&showDocument=false&resultsPerPage=20&offset=1&jtp=false¤tPage=1&previousSelectionCount=0&tooManySelections=false&previousResultCount=0&authSubject=LFSC&authSubject=HLSC&authSubject=PHSC&authSubject=SOSC&exactAuthorSearch=false&showFullList=false&authorPreferredName=&origin=searchauthorfreelookup&affiliationId=&txGid=53afdb5ac5810ab44d12ad9b45bd2b01>.

Makarov Z., Ovsiankina L., Tokueva N., Shevchenko S., Zagorodnya A., & Tadeush O. The Management of Innovation Processes in Higher Education Institutions of Ukraine on the Way to the Formation and Development of the European Knowledge Market. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2023. Vol. 15 (4). P. 132–158. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/15.4/785>, <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/6360>.

Абрамчук А. В., Фіцун М. Є. Виховання патріотизму у студентів технічних ВНЗ. Тернопіль : ТДТУ, 2008.

Андрущенко В. П. Патріотизм як чинник національної єдності. *Вища освіта України*. 2006. № 3. С. 7–14.

Гончаренко С. Українська культура : навч. посібник. Київ : Либідь, 2003. 320 с.

Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття». Київ, 1993.

Журавський В. С. Патріотичне виховання студентської молоді у системі вищої освіти. Київ : Знання України, 2007. 144 с.

Загородня А. Роль соціально-антропологічного чинника у процесі актуалізації питання національної самоідентифікації та самосвідомості народу в творчій спадщині мислителів української діаспори. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 5(33). С. 621–630. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741293/1/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D1%96-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0-5_33_-621-630%20%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97%20%D0%90.%D0%90..pdf.

Концепція національного виховання учнівської та студентської молоді. Київ : МОН України, 1996. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.

Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. Київ, 2000. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.

Литвин В. М. Духовно-моральне виховання в умовах сучасної освіти. *Освіта і управління*. 2008. № 1. С. 45–51.

Методичні рекомендації щодо організації виховної роботи у вищих навчальних закладах України. Київ : МОН України, 2007. 48 с.

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Київ : Освіта, 2001. 34 с.

Освіта для демократичного громадянства в Україні : посібник для вчителів. Київ : Факт, 2005. 256 с.

Програма патріотичного виховання громадян України. Київ : МОН, 2003.

Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян : Указ Президента України від 15.09.1999 № 1072/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456/99#Text>, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-99-%D0%BF#Text>.

Сметанський С. В. Методика патріотичного виховання студентської молоді. Київ, 2007.

Тищенко О. І. Патріотичне виховання студентської молоді: методологія, технології, практика. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 2. С. 34–39.

Diversity of approaches to national-patriotic education in higher educational institutions in Ukraine (1991–2009)

Zagorodnya Alla

Doctor of Sciences (in Pedagogy), Associate Professor, Chief Researcher of the Department of History and Philosophy of Education Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

The article examines the diversity of approaches to national-patriotic education in higher education institutions of Ukraine in the period 1991–2009. It is determined that national-patriotic education is the basis for the formation of the self-awareness of a citizen capable of protecting the sovereignty of his state, preserving national values, historical memory and cultural identity. The process of forming patriotic education in higher education in Ukraine was inextricably linked to political, social and cultural changes after independence. The focus is on the key role of patriotic education in the formation of the civic and national identity of future teachers.

The aim of the article is to analyse the main approaches to national-patriotic education in higher education institutions of Ukraine in the period 1991–2009 and their impact on the formation of future teachers as patriotically conscious citizens. By analysing historiographical, historical-pedagogical, archival sources, comparative and methodological research methods, we have established a certain context of the diversity of approaches to national-patriotic education in higher education institutions in Ukraine in the specified period.

The educational policy, the content of curricula, the forms and methods of implementing patriotic values through academic disciplines, extracurricular activities and initiatives of higher education institutions are analysed. Special attention is paid to regional features and types of higher educational institutions (pedagogical, humanitarian, technical). Based on the analysis of regulatory documents and the practice of individual universities, the dynamics of educational strategies in the context of socio-political transformations are highlighted. The role of the Ministry of Education and Science of Ukraine in the unification and support of national-patriotic education is determined. The importance of the historical and cultural background in the education of conscious citizens in the academic environment is emphasized.

Keywords: *national-patriotic education, higher education, Ukraine, civic identity, educational policy, teacher training.*

References

Brovko, K., Ternopil'ska, V., Chernukha, N., Zagorodnya, A., & Bakhov, I.S. (2020). Research of motives for formation of corporate culture of students in the context of the paradigm of cognitive psychology. *SPER – Journal of Advanced Pharmacy Education and Research, J Adv Pharm Edu Res.*, 10 (2), 195–202. Source of Support: Nil, Conflict of Interest: None declared. Retrieved from: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?sort=count-f&src=al&sid=8d47a0db70148e0274da7317aa69b152&sot=al&sdt=al&sl=41&s=AUTHLASTNAME%28Zagorodnya%29+AND+AUTHFIRST%28A%29&st1=Zagorodnya&st2=A&orcidId=&selectionPageSearch=anl&reselectAuthor=false&activeFlag=true&showDocument=false&resultsPerPage=20&offset=1&jtp=false¤tPage=1&previousSelectionCount=0&tooManySelections=false&previousResultCount=0&authSubject=LFSC&authSubject=HLSC&authSubject=PHSC&authSubject=SOSC&exactAuthorSearch=false&showFullList=false&authorPreferredName=&origin=searchauthorfreelookup&affiliationId=&txGid=53afdb5ac5810ab44d12ad9b45bd2b01>.

Makarov, Z., Ovsiankina, L., Tokuieva, N., Shevchenko, S., Zagorodnya, A., & Tadeush, O. (2023). The Management of Innovation Processes in Higher Education Institutions of Ukraine on the Way to the Formation and Development of the European Knowledge Market. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 15 (4), 132–158. Retrieved from: <https://doi.org/10.18662/rrem/15.4/785>.

Abramchuk, A.V., & Fitsun, M.Ye. (2008). Vykhovannia patriotyzmu u studentiv tekhnichnykh VNZ [Fostering patriotism in students of technical universities]. Ternopil [in Ukrainian].

Andrushchenko, V.P. (2006). Patriotyzm yak chynnyk natsionalnoi yednosti [Patriotism as a factor of national unity]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education in Ukraine*, 3, 7–14 [in Ukrainian].

Honcharenko, S. (2003). Ukrainska kultura: navch. posibnyk [Ukrainian culture: textbook]. 320 p. [in Ukrainian].

Derzhavna natsionalna prohrama "Osvita. Ukraina KhKhI stolittia" [State National Program "Education. Ukraine of the 21st Century"]. (1993). Kyiv. Retrieved from: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ [in Ukrainian].

Zhuravskiy, V.S. (2007). Patriotychne vykhovannia studentskoi molodi u systemi vyshchoi osvity [Patriotic education of student youth in the higher education system]. Kyiv. 144 p. [in Ukrainian].

Zagorodnya, A. (2024). Rol` socialno-antropologichnogo chynnyka u procesi aktualizatsiyi pytannya nacionalnoyi samoidentyfikatsiyi ta samosvidomosti narodu v tvorchij spadshhyni myslyteliv ukrayinskoyi diaspory [The role of the socio-anthropological factor in the process of actualizing the issue of national self-identification and self-consciousness of the people in the creative heritage of thinkers of the Ukrainian diaspora.]. *Nauka i tekhnika sьогодni – Science and technology today*, 5 (33). 621–630. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741293/1/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D1%96-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0-5_33_-621-630%20%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97%20%D0%90.%D0%90..pdf [in Ukrainian].

Kontseptsii natsionalnoho vykhovannia uchnivskoi ta studentskoi molodi [The concept of national education of schoolchildren and students]. (1996). Kyiv. Availab leat: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ [in Ukrainian].

Kontseptsii hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti [The concept of civic education of the individual in the context of the development of Ukrainian statehood]. (2000). Kyiv. Retrieved from: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ [in Ukrainian].

Lytvyn, V.M. (2008). Dukhovno-moralne vykhovannia v umovakh suchasnoi osvity [Spiritual and moral education in the conditions of modern education]. *Osvita i upravlinnia – Education and management*, 1, 45–51 [in Ukrainian].

Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii vykhovnoi roboty u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Methodological recommendations on the organization of educational work in higher educational institutions of Ukraine]. (2007). 48 p. [in Ukrainian].

Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u KhKhI stolitti [National Doctrine of the Development of Education in Ukraine in the 21st Century]. (2001). 34 p. [in Ukrainian].

Osvita dlia demokratychnoho hromadianstva v Ukraini: posibnyk dlia vchyteliv [Education for Democratic Citizenship in Ukraine: A Guide for Teachers]. (2005). Kyiv. 256 p. [in Ukrainian].

Prohrama patriotychnoho vykhovannia hromadian Ukrainy [Program of patriotic education of citizens of Ukraine]. (2003). [in Ukrainian].

Pro zakhody shchodo rozvytku dukhovnosti, zakhystu morali ta formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia hromadian: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 15.09.1999 № 1072/99 [Decree of the President of Ukraine dated September 15, 1999 No. 1072/99 "On measures to develop spirituality, protect morality and form a

healthy lifestyle of citizens”]. (1999). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456/99#Text>, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-99-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

Smetanskyi, S.V. (2007). *Metodyka patriotychnoho vykhovannia studentskoi molodi* [Methodology of patriotic education of student youth]. Kyiv. [in Ukrainian].

Tyshchenko, O.I. (2005). Patriotychne vykhovannia studentskoi molodi: metodolohiia, tekhnolohii, praktyka [Patriotic education of student youth: methodology, technologies, practice]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology*, 2, 34–39 [in Ukrainian].

Accepted: April 04, 2025